

Вікторія Алексєєва,
помічник судді Київського
апеляційного адміністративного суду

Інна Мороз,
кандидат педагогічних наук

УДК 343.163

Міжнародні та національні стандарти у сфері професійної етики прокурора

Юридична оцінка людської поведінки має етичне підґрунтя, що є особливо характерним для демократичного суспільства. Правова система нерозривно пов'язана із системою духовних норм і правил поведінки, які у своїй сукупності становлять етику людських відносин. Через різноманітність суспільних відносин юридична етика поділяється на окремі частини. Це обумовлено відмінностями між різними видами юридичної професії, до яких, зокрема, належить діяльність прокурора.

Билиці І. О., що унікальність ознак цієї діяльності впливає з ролі

і місця прокуратури в державному механізмі і юридичній системі, зі специфіки її функцій, особливостей правового статусу прокурора [1, С. 85–87].

Важливе значення професійної етики прокурора, полягає в тому, що її основною функцією є регулювання моральних відносин прокурора, що виникають під час здійснення ним своїх професійних обов'язків.

А тому, метою даної статті є приділення уваги нормативним вимогам до етичної поведінки прокурора під час здійснення ним Конституційних повноважень, ознайом-

лення з міжнародними та національними стандартами у цій сфері.

Зазначеною тематикою займалися такі науковці як: Литвак О. М., Кощинець В. В., Морозов Ю. В., Топчий Н. В., Лисенкова К. Є. та інші. Проте, у виданому ними збірнику надано не повний перелік міжнародних нормативно-правових актів вказаної тематики. Крім того, на даний час відбулися зміни у чинному національному законодавстві, що регулюють питання професійної етики прокурора, у зв'язку з чим виникла необхідність висвітлення у даній статті як додаткових нормативних актів міжнародних стандартів, так і нових редакцій нормативно-правових актів національних стандартів у зазначеній сфері.

Відомо, що в основу будь-якої професії закладено певні моральні та етичні принципи, згідно з якими про неї формується загальна думка в суспільстві. Повною мірою це стосується і працівників прокуратури, які зобов'язані дотримуватися правил прокурорської етики, зокрема, не допускати поведінки, яка дискредитує їх та може зашкодити авторитету прокуратури, що чітко визначає п. 4 ст. 19 Закону України «Про прокуратуру» [2].

Традиційно, ще від часів Аристотеля, предметом етики вважається мораль. Педагог-гуманіст Й. Песталоцці зазначав, що неправова держава не здатна забезпечити належний рівень моральності і тим самим створює людство, поширює зло в цілому світі. Руйнація суспільства й особистості очевидна. Писав він у часи французького просвітництва і стосувалося це взагалі вчителів. Проте така позиція актуальна і в наші часи, де ми спостерігаємо елементи неправової держави, діяльність окремих державних можновладців і громадян у неправовому полі, ігнорування норм етики і моралі, що послаблює морально-психологічний клімат у суспільстві [3, С. 32].

Становлення України як суверенної правової держави потребує

вивчення широкого кола державно-правових проблем щодо питання професійної етики та моралі з урахуванням положень міжнародних стандартів і вітчизняного державотворення та з метою їх правового регулювання. Міжнародні та національні стандарти у зазначеній сфері закріплено в міжнародних правових актах та в українському законодавстві. Для кращого їх розуміння та використання варто проаналізувати зазначені стандарти у цій сфері.

Так, вимоги, що висувуються до професійної етики і правил поведінки прокурорів, визначено у наступних міжнародно-правових актах, а саме:

- Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (підписана урядами держав - членів Ради Європи у листопаді 1950 року) в редакції від 01.06.2010 року [4].

Наприклад, у ст. 6 записано, що судові рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть не допускатися в зал засідань протягом усього судового розгляду або якоїсь його частини в інтересах збереження моралі, громадського порядку, або національної безпеки в демократичному суспільстві.

Ст. 21 Конвенції визначає критерії добору суддів до Європейського Суду з прав людини, зокрема в ній говориться про те, що судді серед іншого, повинні мати високі моральні якості [4].

- Керівних принципах ООН щодо ролі обвинувачів (Гаванські правила, прийняті у вересні 1990 року), де серед іншого наголошується на тому, що обвинувачі повинні усвідомлювати ідеали й етичні норми, властиві цій посаді, зберігати честь і гідність своєї професії [5].

- Стандартах професійної відповідальності та викладення основних обов'язків і прав прокурорів (прийнято Міжнародною асоціацією прокурорів

у квітні 1999 року), якими прокурорів зобов'язують:

- завжди підтримувати честь та гідність своєї професії;
- завжди поводитися професійно, згідно з законом, правилами та етикою їхньої професії;
- у будь-який час дотримуватися найвищих норм чесності;
- бути добре поінформованим та йти в ногу з відповідними правовими змінами;
- намагатися бути послідовними, незалежними та неупередженими;
- з метою справедливого судового розгляду завжди захищати права особистості обвинуваченого і, зокрема, гарантувати, що сприятливий для обвинуваченого доказ буде оголошено згідно з законом або вимогами справедливого судового розгляду;
- завжди служити державним інтересам і захищати їх;
- поважати, захищати і підтримувати загальну концепцію людської гідності та прав людини [6].

- Рекомендаціях Res 2000 (19) Комітету Міністрів держав-учасницям Ради Європи щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя від 6 жовтня 2000 року, де зазначено, що державні прокурори повинні забезпечити неухильне дотримання прокурорами кодексів професійної етики..., повинні, зокрема, демонструвати високий рівень прийняття рішень і професійної етики [7].

- Європейських настановах з питань етики та поведінки прокурорів (прийняті у Страсбурзі 24–26 січня 2005 року), де зазначено, що прокурори повинні дотримуватися таких стандартів поведінки, як:

- постійно підтримувати честь і гідність своєї професії;
- завжди поводити себе професійно;
- завжди застосовувати найвищі стандарти чесності та старанності;
- виконувати свої функції на основі оцінки фактів та відповідно до законодавства, незалежно від надмірних впливів;
- бути завжди добре поінформованими, кваліфікованими на рівні

відповідних досягнень у правовій та соціальній сфері;

- докладати зусиль (та) виглядати неупередженими та послідовними відповідно до прийнятих та надрукованих загальних настанов, принципів та критеріїв, як зазначається в § 36 а. Рекомендацій Res (2000) 19, якими повинні керуватися при виконанні своїх обов'язків;
- виконувати свої обов'язки справедливо та без побоювання, корисливості та упередженості;
- не піддаватися особистим та груповим інтересам, тиску з боку громадськості та преси;
- поважати право всіх людей бути рівними перед законом та утримуватися від дискримінації за будь-якими ознаками статі, раси, кольору, мови, релігії, політичних та інших переконань, сексуальної орієнтації, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, стану здоров'я, інвалідності, або іншими ознаками;
- зберігати професійну таємницю;
- поважати інші погляди, законні інтереси, таємницю та можливу зацікавленість осіб, які зустрічаються під час виконання їхніх професійних обов'язків;
- намагатися робити все можливе, щоб особи були поінформованими належним чином про їхні права та правову позицію, наскільки прокурор компетентний вчиняти так;
- виконувати свої обов'язки прокурора у суді, з поліцією, з іншим представниками державних органів, а також іншим представниками юридичної професії з повагою та ввічливістю;
- надавати допомогу прокурорам та представникам державних органів інших юрисдикцій у відповідності до закону та з метою розширення подальшого міжнародного співробітництва не дозволяти, щоб особисті або фінансові інтереси прокурора або його сім'ї, соціальні чи інші зв'язки недоречно впливали на поведінку

прокурора. Особливо вони не повинні діяти як прокурори у справах, в яких вони, їх сім'ї чи колеги по роботі мають особистий приватний чи фінансовий інтерес чи спільну діяльність [8].

Можна сподіватися на те, що значення цих рекомендацій збільшуватиметься з подальшим розвитком міжнародного співробітництва прокурорів.

- Європейських керівних принципів з питань етики та поведінки прокурорів (Будапештські керівні принципи), ухвалені Конференцією генеральних прокурорів країн – членів Ради Європи у травні 2005 році, де зазначено, що прокурор має:

- завжди підтримувати честь і гідність своєї професії;

- завжди поводити себе професійно;

- за будь-яких умов дотримуватися найвищих стандартів доброчесності та небайдужості;

- здійснювати свої функції, керуючись власною оцінкою фактів у відповідності до закону, без будь-якого незаконного впливу;

- зберігати професійну конфіденційність [9].

Відповідно до ст. 131-1 Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 року [10] в Україні діє прокуратура, яка здійснює:

1) підтримання публічного обвинувачення в суді;

2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;

3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. Що стосується національного законодавства, яке регулює питання етики та професійної поведінки працівників прокуратури і не лише їх, а

усіх громадян нашої держави - це, перш за все, Конституція України, де закріплено конституційний обов'язок кожного громадянина на відповідний вид і міру належної поведінки.

У ст. 21 Конституції України [11] втілено положення соціально-філософських засад рівноправності всіх людей - усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Гідність – це моральна властивість людини, яка відображає її унікальність, неперевершену цінність.

З моменту народження людини її гідність є однаковою – «рівною» із гідністю інших людей. Усвідомлення цього людством формує у особи почуття власної гідності, очікування поваги до неї з боку інших громадян, мотивацію на відстоювання своїх прав, а також визнання нею рівності прав усіх інших людей [12].

Відповідно до ст. 23 Конституції України [11] кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний її розвиток.

Гідність кожної людини закріплена у ст. 28 Основного Закону України [11] – кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідженням.

Уявлення про рівну гідність усіх людей – ідеологічне джерело їхньої рівноправності з урахуванням юридичної рівноправності, заслін посяганням на рівність, тобто встановлення безпідставних привілеїв чи обмежень (негативної дискримінації людини) [12, С. 107].

Ст. 68 Конституції України закріплює обов'язок людини і грома-

дянина поважати честь і гідність людей, не посягати на їхні права і свободи [11].

Визначальну роль у дотриманні норм етики і моралі прокурорських працівників відіграє Закон України «Про прокуратуру» в редакції від 12 травня 2016 року [2], де ст. 3 визначено, що діяльність прокуратури серед інших ґрунтується на засадах: законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності; неухильного дотримання вимог професійної етики та поведінки.

Ст. 19 вказаного Закону покладає на прокурора зобов'язання вдосконалювати свій професійний рівень та з цією метою підвищувати кваліфікацію. Періодично проходити підготовку у Національній академії прокуратури України, що має включати вивчення правил прокурорської етики. Крім того він повинен додержуватися правил прокурорської етики, зокрема не допускати поведінки, яка дискредитує його як представника прокуратури та може зашкодити авторитету прокуратури [2].

Крім того, Законом (ст. 32) передбачено, що під час проходження спеціальної підготовки кандидата на посаду прокурора у Національній академії прокуратури України разом із отриманням знань і навичок практичної діяльності на посаді прокурора, складання процесуальних документів кандидат на посаду прокурора має вивчати правила прокурорської етики [3].

Про принципи недискримінації йдеться у Законі України „Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні” в редакції від 30 травня 2014 року, де ст. 2 передбачено:

- 1) забезпечення рівності прав і свобод осіб та/або груп осіб;
- 2) забезпечення рівності перед законом осіб та/або груп осіб;
- 3) повагу до гідності кожної людини;
- 4) забезпечення рівних можливостей осіб та/або груп осіб.

Дія цього Закону поширюється на такі сфери суспільних відносин, як:

- громадсько-політична діяльність;
- державна служба та служба в органах місцевого самоврядування;
- правосуддя;
- трудові відносини, у тому числі застосування роботодавцем принципу розумного пристосування;
- охорона здоров'я; освіта; соціальний захист;
- житлові відносини; доступ до товарів і послуг;
- на інші сфери суспільних відносин [13].

Важливим чинником з питань професійної етики прокурора є Закон України «Про запобігання корупції» в редакції від 01.05.2016 року [14], де у розділі УІ викладені Правила етичної поведінки відповідних суб'єктів. Оскільки, посадові та службові особи органів прокуратури є суб'єктами (п.п. е п. 1 ч. 1 ст. 3), на які поширюються дія цього Закону, то відповідно до ст. 38 Закону зазначені особи під час виконання своїх службових повноважень зобов'язані неухильно додержуватися вимог закону та загальноновизнаних етичних норм поведінки, бути ввічливими у стосунках з громадянами, керівниками, колегами і підлеглими [14].

Посадові та службові особи органів прокуратури відповідно до вимог зазначеного вище Закону діють виключно в інтересах держави, дотримуються політичної нейтральності; виконують свої посадові обов'язки неупереджено, компетентно і ефективно; не розголошують інформацію, якою володіють, та утримуються від виконання незаконних рішень чи доручень.

Закон України «Про захист суспільної моралі» в редакції від 09.12.2015 року [15] встановлює правові основи захисту суспільства від розповсюдження продукції, що негативно впливає на суспільну мораль, і визначає саме поняття сус-

пільної моралі, як системи етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість.

Основним документом, який стосується етики і моралі в діяльності працівників усієї прокурорської системи України, є Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури (далі – Кодекс), прийнятий 28 листопада 2012 року Всеукраїнською конференцією працівників прокуратури та затверджений наказом Генерального прокурора України № 123 від 28 листопада 2012 року [16].

Зазначений нормативно-правовий документ визначає основні принципи, моральні норми та правила прокурорської поведінки, якими повинні керуватися працівники прокуратури при виконанні своїх службових обов'язків та поза службою.

Кодекс є систематизованим зведенням правил етичної поведінки при здійсненні функцій прокуратури у взаємовідносинах із органами державної влади та органами місцевого самоврядування, з правоохоронними органами, з органами судової влади, з іншими учасниками судочинства, із засобами масової інформації, з громадянами, у колективах прокуратур, у взаємовідносинах керівного складу органів прокуратури з підпорядкованими працівниками, і має на меті підтримання авторитету прокуратури та підняття її іміджу у суспільстві.

Професійна етика регламентує норми поведінки, що безпосередньо стосуються реалізації прокурорами управлінських функцій. Зазначені норми мають бути для всіх прокурорських працівників орієнтиром належної службової та позаслужбової поведінки, що дає їм змогу як неупередженим особистостям демонструвати високу професійну й особисту культуру.

У статті 3 Кодексу визначено нормативну правову базу, що регулює відносини у сфері професійної етики та поведінки працівників прокуратури: це Конституція України [11], закони України: «Про прокуратуру» [2], «Про захист суспільної моралі» [15], «Про запобігання корупції» [14], «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [13] та інше законодавство, що стосується діяльності органів прокуратури, Дисциплінарний статут прокуратури України, накази Генерального прокурора України.

Таким чином, ми спостерігаємо, що в Кодексі професійної етики та поведінки працівників прокуратури інтегровано положення міжнародного та чинного законодавства України щодо професійної етики та поведінки працівників прокуратури. Основні принципи професійної етики та поведінки працівників прокуратури регламентовано ст. 4 Кодексу [16], де зазначено, що професійна діяльність працівників прокуратури ґрунтується на принципах:

- верховенства права та законності;
- поваги до прав і свобод людини і громадянина;
- незалежності та самостійності;
- політичної неупередженості та нейтральності;
- толерантності;
- рівності перед законом, презумпції невинуватості;
- справедливості та об'єктивності;
- професійної честі і гідності, формування довіри до прокуратури;
- конфіденційності;
- прозорості службової діяльності;
- утримання від виконання незаконних рішень чи доручень;
- недопущення конфлікту інтересів;
- компетентності та професіоналізму;
- зразковості поведінки та дисциплінованості.

Моральна позиція кожної особи органічно пов'язана з її моральним кредо. У житті кожної людини завжди є вибір як чинити у той чи іншій ситуації. Люди з міцної моральної позицією поведуться так, як відчуває їх серце, як вимагає обов'язок, за честю та совістю. Такі особистості здатні жити і діяти за Конституцією, законами України, кодексами честі і доброзичливості. Такими мають бу-

ти керівники прокуратур усіх рівнів та їх підпорядковані прокурори. Міжнародні та національні стандарти у сфері професійної етики прокурора є тими керуючими настановами, що дає уявлення про значення та специфіку морально-етичних вимог до прокурорів, їх змісту в службовій діяльності та по службовій поведінці.

Список використаних джерел

1. *Билиця І. О.* Професійна етика прокурора : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Билиця Ігор Олегович ; Нац. ун-т „Одес. юрид. акад.". – Одеса, 2014. – 250 с.
2. *Про прокуратуру.* Закон України в редакції від 12.05.2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
3. *Васянович Г. П.* Педагогічна етика: навч.-метод. посіб. – Львів, Норма, 2005. – 344 с.
4. *Конвенція* про захист прав людини і основоположних свобод (підписана урядами держав – членів Ради Європи у листопаді 1950 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
5. *Керівні принципи ООН* щодо ролі обвинувачів (Гаванські правила – вересень 1990 рік). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pravo.org.ua/files/oon_com_split_1.pdf
6. *Стандарти* професійної відповідальності та викладення основних обов'язків і прав прокурорів, прийняті Міжнародною асоціацією прокурорів 23 квітня 1999 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iap-association.org/getattachment/eb82f65f-0d44-4df4-a15b-53cbf779dd7a/IAPStandards_ukraine.aspx
7. *Рекомендації* Rec 2000 (19) Комітету Міністрів державам-учасникам Ради Європи щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя від 6 жовтня 2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/7442a47eb0b374b9c2257d8700495f8b/\\$FILE/%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20Rec%20\(2000\)%2019.pdf](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/7442a47eb0b374b9c2257d8700495f8b/$FILE/%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20Rec%20(2000)%2019.pdf)
8. *Європейські* настанови з питань етики та поведінки прокурорів, прийняті у Страсбурзі 24–26 січня 2005 року, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://xreferat.com/117/93-6-etichn-zasadi-d-yal-nost-prac-vnik-v-prokuraturi.html>
9. *Європейські керівні принципи* з питань етики та поведінки прокурорів (Будапештські керівні принципи), ухвалені Конференцією генеральних прокурорів країн – членів Ради Європи у травні 2005 році. Професійна етика прокурора: зб. нормативно-правових актів; упоряд.: Кошинець В. В., Морозов Ю. В., Єрмак О. В. та ін., за заг. ред. О. М. Литвака. – К: Національна академія прокуратури України, 2015, – 260 с. – С. 15.
9. *Про* внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя). Закон України від 02.06.2016 року (набирає чинності 30.09.2016 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>

10. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

11. Рабинович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина: Навчальний посібник. – К: Атіка, 2004. – 464с.

12. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні. Закон України в редакції від 30 травня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>

13. Про запобігання корупції. Закон України в редакції від 01.05.2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

14. Про захист суспільної моралі. Закон України в редакції від 09.12.2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>

15. Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури від 28 листопада 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/kodet.html?_m=publications&_t=rec&id=113992

Алексеева В. О., Мороз І. В. Міжнародні та національні стандарти у сфері професійної етики прокурора

У статті розглядаються питання міжнародних та національних стандартів у сфері професійної етики прокурора, що стосуються моральних та етичних принципів діяльності працівників органів прокуратури, які зобов'язані дотримуватися правил прокурорської етики, зокрема, не допускати поведінки, яка дискредитує їх як представників прокуратури та може зашкодити авторитету прокуратури, що чітко визначає п. 4 ст. 19 Закону України «Про прокуратуру».

Ключові слова: прокурор, професійна етика, мораль, правила поведінки, прокурорська етика, конвенція, стандарти.

Алексеева В. О., Мороз И. В. Международные и национальные стандарты в сфере профессиональной этики прокурора

В статье рассматриваются вопросы международных и национальных стандартов в сфере профессиональной этики прокурора, что положено в основу моральных и этических принципов деятельности работников органов прокуратуры, которые обязаны придерживаться правил прокурорской этики, в частности не допускать поведения, которое дискредитирует их как представителей органов прокуратуры и может навредить авторитету прокуратуры, о чем четко говорится в п. 4 ст. 19 Закона Украины «Про прокуратуру».

Ключевые слова: прокурор, профессиональная этика, мораль, правила поведения, прокурорская этика, конвенция, стандарты.

Alekseyava V., Moroz I. International and national professional ethics standards for public prosecutors

The paper examines international and national professional ethics standards for public prosecutors concerning moral and ethical principles of public prosecutors' activity, as public prosecutors are obliged to follow the rules of prosecutorial ethics, in particular,

to avoid conduct that discredits them as prosecutors and can damage the public prosecution service credibility, which is clearly defined in p. 4 art. 19 of the Law of Ukraine „On Public Prosecution Service”.

Key words: public prosecutor, professional ethics, morality, rules of conduct, prosecutorial ethics, convention, standards.